

Hooglandse Nieuwe

informatieblad voor alle geïnteresseerden rondom
de Hooglandse Vieringen van de Ekklesia Leiden

negentiende jaargang, nr. 4
december 2023

zinnebeelden

Rapenburg 100
2311 GA Leiden
071-5134 558

info@ekklesialeiden.nl
www.ekklesialeiden.nl
www.rapenburg100.nl

Hooglandse Nieuwe is het (digitale) blad voor alle geïnteresseerden rondom de Hooglandse Vieringen van de Ekklesia Leiden. Het verschijnt viermaal per jaar (april, juni, september, december).

Redactie Arie de Kluijver, Jasper Radder, Wim Schouten, Jan Slotboom, Myranda Wilbrink, Paulien van Yperen

Opmaak Myranda Wilbrink

Drukwerk Sylvia van Hoven

Downloaden

www.ekklesialeiden.nl/hooglandse-nieuwe-online

Postabonnement: was € 20 per jaar

Dit is het laatste nummer van de HN

PASTORES

Owe Boersma, participantenpastor

06-3055 9980

o.boersma@ekklesialeiden.nl

Rob van Waarde, studentenpastor (PKN)

06-4193 5997, rob@rapenburg100.nl

Claudia Sarti, lifecoach, claudia@rapenburg100.nl

VERENIGING Ekklesia Leiden

Zie: www.ekklesialeiden.nl

Dagelijks bestuur:

- Robert van der Toorn,

voorzitter@ekklesialeiden.nl

- Johan de Groot [aspirant bestuurslid],

secretaris@ekklesialeiden.nl

- Chris Gerritsen,

penningmeester@ekklesialeiden.nl

REKENINGNUMMERS

Vereniging Ekklesia Leiden: NL66 INGB 0004 8198 29

- voor alle vrijwillige bijdragen

- voor lidmaatschap: € 25 (studenten € 12,50) per jaar

Stichting Diaconaal Fonds Hulpverlening LSE:

NL42 INGB 0003 3133 66 voor alle diaconale giften

Deze rechtspersonen zijn erkend door de fiscus.
Uw giften zijn aftrekbaar.

In dit nummer over zinnebeelden:

- 3 Redactioneel
Wim Schouten
 - 4 Zinnebeelden
Owe Boersma
 - 7 Het kruis als zwaard gebruiken
Joop Maat
 - 8 Zinnebeeld voor vrede
Jasper Radder
 - 10 Zinnebeelden
Wilmienne Koppe
 - 11 Haiku **Tini Haartsen-Slappendaal [tekst]**
Desirée van Keulen [beeld]
 - 12 Zinnebeelden in religies
Lia van der Laan
 - 13 Uit de Ethica Nicomachea van Aristoteles
Marga Bakker
 - 14 My eyes have seen the glory
Marcus Brutus [René Fraters]
 - 15 Blue X-mas
Poes [Monique van der Gaag]
 - 16 Alleen of eenzaam
René Fraters
- ## en verder...
- 17 Toename van religieuze ervaringen
Cor van Bree
 - 18 Uit de kunst...
Jasper Radder
 - 19 Feddema actueel - Conflicten en hun diepere achtergronden
Hans Feddema
 - 20 Het gedicht van...
Een deur gaat dicht
Wim Schouten

*bij de voorkant
Hooglandse Kerk,
10 december 2023, 13.08 uur
fotograaf Myranda Wilbrink*

Dit is het laatste nummer van de Hooglandse Nieuwe

Redactioneel

Zinnebeelden

Wim Schouten

Dit laatste nummer van de Hooglandse Nieuwe heeft niet alleen als thema zinnebeelden. Het is nu het stopt ook zelf een zinnebeeld. Een zinnebeeld voor de veranderingen waar de Ekklesia voor staat.

De komende maanden zullen er besluiten vallen en stappen worden gezet die bepalend zijn voor de toekomst van onze gemeenschap. Hopelijk zal er in die toekomst ruim plaats zijn voor het kennismaken van elkaars inzichten en opvattingen over maatschappelijk relevante thema's. Tot en met dit laatste nummer speelde de Hooglandse Nieuwe daarin een belangrijke rol. Dat verandert nu dit blad na 19 jaar verdwijnt. Het afnemende aantal schrijvers en het eveneens afnemende aantal lezers maken duidelijk, dat de Ekklesia ook op dit gebied op zoek moet gaan naar nieuwe wegen. Soms moeten daarom oude deuren dicht om plaats te maken voor nieuw licht. Gelukkig spreekt uit de

Bep van Houten

hartenkreet van Wilmieneke Koppe het vertrouwen dat het goed komt. Dat het goed komt met een rechtvaardige wereld waar licht, liefde en inspiratie te vinden is. Die inspiratie kunnen we volgens Owe Boersma vinden in het logo van de Wereldraad van Kerken. Vervolgens neemt Jasper Radder ons aan de hand van Amos Oz mee naar Jeruzalem. Hij legt uit hoe fanatisme soms te beteugelen, maar nooit helemaal te temmen valt. Met vreselijke gevolgen voor de vrede.

Onze vaste auteur en ghostwriter René Fraters verwent ons in dit laatste nummer met een tweetal bijdragen. Hij schrijft over de fundamentele eenzaamheid van Jezus. Een eenzaamheid die we allemaal wel eens kunnen meevoelen. En hij kruipt in de huid van een Romeinse Centurion die zich geen raad weet met een soldaat die het kerstkind in de ogen heeft gekeken. Een andere vaste auteur van dit blad is Monique van der Gaag. Zij laat in dit nummer zinnebeeldig haar kat aan het woord die een kerstkater heeft.

Met kerst vieren we dat in de persoon van het kind in de kribbe het licht in de wereld is gekomen. Het Licht, zoals Lia van der Laan schrijft, als zinnebeeld van G'd. In haar boeiende bijdrage vertelt ze ons meer over zinnebeelden en symbolen in verschillende stromingen binnen de joods-christelijke traditie. Interessant in haar betoog is ook dat wat binnen de ene traditie gekoesterd wordt, binnen de andere wordt verboden.

Wie de bijdrage van Joop Maat leest, begrijpt hoe dat mogelijk is. Zinnebeelden kunnen een zo sterk eigen

leven gaan leiden, dat je ze passend in een heel andere, soms zelfs tegengestelde context kunt gebruiken. Of beter gezegd misbruiken. Zoals de kruisvaarders, die het kruis tot zwaard fotoshoften.

Tot slot kunt u in dit blad nog lezen hoe Marga Bakker ons met hulp van Aristoteles en Paul van Tongeren uitlegt dat je geluk vindt in verbondenheid met andere mensen. Voor die verbondenheid in liefde, erkenning en solidariteit is het belangrijk dat we op verschillende manieren met elkaar in gesprek blijven over maatschappelijke thema's. Daarin speelde zoals gezegd de Hooglandse Nieuwe de afgelopen 19 jaar een belangrijke, maar helaas de laatste tijd in betekenis afnemende rol. Het was mij een waar genoegen, al die jaren een bescheiden rol te mogen spelen als redacteur van dit blad en als auteur van ruim 100 redactioneels. Al die jaren was ook ons internationaal-politieke geweten Hans Feddema van de partij als onze vaste columnist. Tot slot mag ik ook de naam van Bep van Houten niet ongenoemd laten. Zij was de initiatiefneemster en naamgeefster van dit blad. In de andere tijden die zijn angebroken zullen we op zoek moeten gaan naar andere manieren om het gesprek voort te zetten. We vertrouwen erop dat het goed komt. Maar voor dit moment wenst de redactie u nog veel inspiratie en leesplezier met dit laatste nummer van de Hooglandse Nieuwe.

Zinnebeelden

Owe Boersma

De Ekklesia definieert zichzelf als een oecumenische geloofsgemeenschap. Het woord oecumene komt van het Griekse woord “oikoumenè”, dat zoiets betekent als “de hele bewoonde wereld”.

Nu heb ik bij de Wereldraad van Kerken gewerkt, met hoofdkwartier (nog) in Genève, Zwitserland. Op pg 5 bovenaan staat het gestileerde zinnebeeld, of logo, van deze organisatie. En ernaast een vroegere afbeelding van kort na de oprichting.

De Wereldraad kwam in 1948 tot stand als een samenvloeiën van verschillende christelijke bewegingen en stromingen, die al vanaf de 19e eeuw uitdrukten, dat de verdeeldheid van het christendom overwonnen moest worden.

De jongeren gingen daarbij voorop. De Young Men's Christian Association (YMCA) werd opgericht in Londen in 1844 om jongeren spiritueel bij te staan en te laten sporten. Dat leidde tot opmerkelijke creatieve uitingen. Zo zijn basketbal en volleybal uitvindingen uit het (Noord-Amerikaanse) YMCA-milieu. Al in 1855 volgden de vrouwen met de Young Women's Christian Association, beginnend met huisvesting voor uitgezonden verpleegsters tijdens de Krimoorlog.

De van oorsprong Engelse beweging sloeg internationaal aan. De Zwitser Henry Dunant, de latere oprichter van het Rode Kruis, speelde als secretaris van de YMCA in Genève een grote rol bij de internationalisering van de beweging. Een internationale conferentie

in Parijs in 1855, tijdens de Wereldtentoonstelling aldaar, legde de grondbeginselen (Paris Basis) van de beweging vast. Als motto werd gekozen: 'opdat zij allen één zijn', verwijzend naar Johannes 17:21. Sinds 1895 organiseerden zich ook christelijke studenten in een groot verband, de World Student Christian Federation (WSCF). Met name uit deze beweging kwamen veel mensen voort die later in de Wereldraad van Kerken een grote rol speelden.

Onder hen de Nederlandse remonstrant Willem Visser 't Hooft, die – na een functie als internationaal secretaris bij de YMCA vanaf 1924 – in 1932 algemeen secretaris werd van de WSCF, met als standplaats Genève. Niet alleen de jeugd was actief. Theologen zochten wegen naar eenheid op het vlak van liturgie en kerkorde in “Faith and Order”, opgericht in de USA in 1910, met grote conferenties in 1927 en 1937. Faith and Order was een unieke combinatie van westerse theologieprofessoren met Oosters-Orthodoxe kerkleiders. Hier ontmoetten culturen die elkaar in vele opzichten vreemd waren. Dit werd gevoed doordat de WSCF zich van een protestantse tot een pan-christelijke organisatie

omvormde in 1911.

Maar christelijke oecumene is niet alleen een zaak van samenkomen, vieren, liturgie en kerkorde alleen. De dienst aan de wereld vond uitdrukking in de beweging 'Life and Work', waarin na de Eerste Wereldoorlog vredeswerk, hulp aan vluchtelingen, diaconale inzet en organisatie van christelijke arbeiders een rol speelden.

Al deze stromingen komen in de 1930'er jaren bij elkaar, als de internationale situatie meer en meer gespannen raakt. Na 1933 is de Duitse inbreng in de oecumene in wording verdeeld tussen de 'ambtskerk', die nabij het regime opereert, en allengs zich daarmee volledig identificeert. Daarnaast zijn de predikanten van de Pfarrernotbund (noodorganisatie van predikanten), die zich tegen gelijk-schakeling verzetten, sterk in de internationale oecumene in wording betrokken. Een van hen is Dietrich Bonhoeffer, wiens betrokkenheid bij de Oecumene in 2015 door Keith Clements voor het voetlicht gehaald is.

Die convergentie doet Europese kerken in 1937 besluiten tot de vorming van een Wereldraad van Kerken, waarin Life and Work, Faith and Order, oecumenische theologische training en noodhulp aan en van kerken alle ondergebracht zouden worden. Het komt nog tot een bevestiging van dit besluit tijdens een ontmoeting van Europese en Amerikaanse kerkleiders in Utrecht, maar de politieke verdeeldheid verhindert daarna een oprichtings-

vergadering.

In 1939 breekt de Tweede Wereldoorlog uit, maar in tegenstelling tot 1914 blijven nu onderlinge contacten en verbondenheid in herinnering, of zelfs overeind door briefwisseling. Terwijl de meerderheid nog steeds de eigen regering volgt, blijft een bevoegen groep hopen op tijden van samenwerking en vrede.

Internationale ervaringen (zoals Bonhoeffers predikantschap in Londen) en de vele ontmoetingen hielden een besef in stand van verbondenheid over de grenzen van militaire vijandschap heen. Die verbondenheid werd soms aangevochten. De oecumene-gezinde Anglicaanse bisschop Bell riep heftige emoties op bij Churchill wegens zijn kritiek op de bombardementen op civiele doelen in Duitsland. Het hielp niet dat hij voorstander was van dekolonisering van India en vakbonden ondersteunde. De sterk oecumene-gezinde Zweden trokken zich terug in neutraliteit.

Op een ontroerend plakkaat in de Kathedraal St. Pierre in Genève wordt gememoreerd hoe verschillende kerkleiders aan elkaar gedacht en voor elkaar gebeden hadden. Dankbaar zijn zij ook voor een nieuwe kans om anders te doen.

Onder de bezielende leiding van de secretaris van de Wereldraad van Kerken in oprichting, Visser 't Hooft, werden de kerken in Duitsland onmiddellijk na afloop van de oorlog weer betrokken bij de oecumene. De schuldbelijdenis van Stuttgart in november 1945, door hem aangemoedigd, opende de weg tot nieuwe

verzoening en organisatie.

Zo werd 1948 een sleuteljaar van globale samenwerking: de oprichting van de Verenigde Naties en de opstelling van de Universele Verklaring van de Rechten van de Mens (1948), waarbij kerkleiders sterk betrokken waren. En van de uiteindelijke oprichting van de Wereldraad van Kerken, in de Nieuwe Kerk in Amsterdam, op 23 augustus 1948. Het hoofdreferaat werd gehouden door Prof. Karl Barth uit Bazel, onder de titel die het motto vormde van de vergadering: 'The Disorder of the World and God's Plan of Salvation'. En de eerste noodhulpactie van de nieuwe Raad betrof vluchtelingen in Europa en ook in Palestina, als gevolg van de Onafhankelijksoorlog van Israël in 1948.

Hier kwam nu alles bij elkaar in de Oecumene: De noodzaak van de kerk (als één gedacht, of op weg naar eenheid) om te antwoorden op het evangelie. Om sociaal verantwoordelijkheid te nemen. Om te leren van elkaars spirituele rijkdom, en op zoek te gaan naar wat ons allen verbindt, en waar wij ons samen vinden. Zoals zo vaak, worden de vrouwen niet genoemd, maar mijn collega bij de Wereldraad, Dr. Fulata Moyo, werd niet moe te herhalen, dat voorafgaand aan de oprichtingsvergadering in Amsterdam een oecumenische vrouwenvergadering plaatsvond. Zo is het vaak in de Oecumene: minder zichtbaar, zoals ook de Vrouwen Wereldgebedsdag elk jaar begin maart, maar samenbindend en belangrijk.

Maar nu naar het zinnebeeld, met de geschiedenis in het achterhoofd:

De cirkelvorm herinnert aan de aarde als geheel. Immers, het Griekse woord 'Oikoumene' – Oecumene betekent: De hele (bewoonde) aarde. Alle mensen. Het idee dat kerk, dat de mensen van de kerk er zijn voor het geheel is vanaf het begin in de oecumenische beweging de hele wereld richtinggevend. Als we al iets goeds en moois te melden hebben, dan geldt dat voor iedereen op deze aarde.

In die wereld is een schip onderweg op de golven. Het schip is een oud beeld van samen onderweg zijn in een bewogen en bewegende omgeving. Het in 1948 voor de Wereldraad gebruikte symbool valt op door de sterke lijnen en de duidelijke tekening. Het schip vaart duidelijk op de golven. In het actuele logo van de Wereldraad is het veel moeilijker het verschil te zien tussen golven en schip. Ook is niet meteen zichtbaar waar de voor- of achterkant van het schip zich bevindt, of in welke richting het vaart. Het kruis in de oude afbeelding heeft sterke contouren, en is duidelijk als kruis herkenbaar, terwijl het moderne logo meer iets heeft van een mast met een scheve giek. In beide vormen van het logo is geen zeil afgebeeld.

Voor mij – en dit is niet geringschattend bedoeld – heeft die ontwikkeling van het logo betekenis. Oecumene was in 1948 helder. De kerken in Noord-Amerika waren sterk en rijk, en leverden 80% van het budget van de nieuwe Wereldraad in de eerste decennia van het bestaan. In Europa was het neutrale Zweden in staat bij te dra-

*Christus in de storm op het meer van Galilea,
Rembrandt 1633, olieverf op doek*

gen en een grote motiverende rol te spelen. De mast van het schip heeft de vorm van een kruis. In het oude logo domineert het kruis door grootte, dichtheid en afwerking. Zo kort na het vele, soms onbeschrijflijke lijden van de Tweede Wereldoorlog, is de keuze voor kruis op het schip een verwijzing naar het lijden van Christus. Maar zeker zal het kruis als symbool van alle menselijke leed meegedacht zijn.

De duidelijkheid van het kruis in het oude logo staat voor mij voor het grote zelfbewustzijn, waarmee kerken in 1948 een taak op zich namen voor de hele wereld. Een groots moment, maar een tijdelijk hoogtepunt.

Grote veranderingen zouden volgen, en de Wereldraad van Kerken bewoog mee. Met de dekolonisatie en het ontstaan van zelfstandige kerken. Met het Vaticaanse Concilie, dat leidde tot praktische en innige samenwerking op verschillende gebieden. Uit de Burgerrechtenbeweging in de Verenigde Staten (Martin Luther King zou de hoofdspreker zijn op de Algemene Vergadering in juli 1968, maar werd 3 maanden eerder vermoord) kwam de opvolger van Willem Visser 't Hooft als Algemeen

Secretaris. De strijd tegen de apartheid vanaf de vroege 70er jaren, de opname van de Oosters-Orthodoxe kerken in de Wereldraad.

Het waren tijden waarin de stem van de Wereldraad gewicht had. Waar in een steeds grotere en goed samenwerkende organisatie sociale en educatieve vernieuwing werd ontwikkeld. Solidariteit werd geoefend – binnen en buiten de kerk.

De laatste tientallen jaren heeft de Wereldraad moeten ervaren dat de beweging van de geschiedenis ons telkens weer op andere manieren de les leest. Wat in het verleden werkte en enthousiasmeerde, werkt niet meer. Wat vroeger in vuur en vlam zette, wordt nu omringd met een veelvoud aan andere, meer interessante impulsen en initiatieven. Logo's en zinnebeelden zijn tegenwoordig anders. Mijn kinderen leren van Youtube-filmpjes en wisselen goede online-colleges met elkaar uit. Een schip in een logo spreekt niet aan.

En toch. Het zinnebeeld is ontleend aan het evangelieverhaal van de storm op het meer van Galilea. En in die zin is het een optimistisch zinnebeeld. De leerlingen van Jezus zijn in grote angst. Jezus daarentegen

slaapt door de storm heen. En als het nodig is, spreekt hij een woord. En het wordt kalm.

Een zinnebeeld om ons ook in de Ekklesia Leiden aan te spiegelen, misschien?

Onderweg op woelige baren. Aangevochten en bang, als volgelingen van de man van Nazareth? Met een oog en een hart voor de grote wereld om ons heen. Waar mensen in nood zijn. Waar zelfs de hele wereld in nood is. Als ondertussen een minderheid.

In beweging, de wind in de zeilen, een horizon in zicht. Waar gaan we heen? Dat hopen we als conciliair breed beraad met elkaar te bespreken op 10 december. In het oog houdend in wat voor wereld wij leven. Erkennend wat er golft en beweegt. Maar ook met richting en moed. En teruggrijpend op de oude verhalen van evangelie en profeten.

Het kruis als zwaard gebruiken

Joop Maat

Het kruis is het zinnebeeld, het symbool het christendom. Dat weten we allemaal. Jezus is aan het kruis gestorven en sinds het begin van het christendom wordt het kruis als logo gehanteerd.

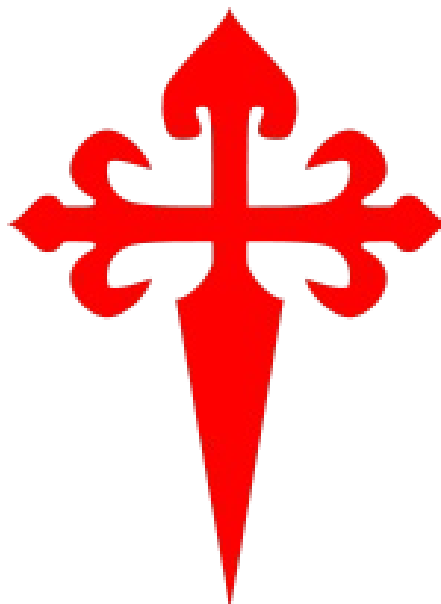
In onnoemelijk veel afbeeldingen zien we het kruis als het Romeinse martelwerktuig, al dan niet met een aan het kruis genagelde Jezusfiguur. Maar er zijn ook afbeeldingen van het kruis, waarin het vooral een afbeelding van een zwaard is. Dat is het merkteken van de Militaire Orde van Sint Jacob van het Zwaard, een oude Spaanse militaire ridderorde die in 1170 werd gesticht.

Evenals de andere Spaanse militaire ridderorden heeft de Orde een belangrijke rol gespeeld bij het verjagen van de Moren uit Spanje en Portugal. Eén van de opgaven van de Orde was de bescherming van de vele pelgrims die door Noord Spanje naar het mythische graf van Sint Jacob in Santiago de Compostella trokken. Toen mijn vrouw en ik ruim twintig jaar geleden deze pelgrimstocht maakten, hebben we een gouden hanger met de vorm van dit kruiszwaaard gekocht. Het werd ons verkocht als Tempeliers-

kruisje, maar nu ik het uitgezocht heb, blijkt het van één specifieke orde te zijn. Omdat wij zelf ook pelgrims waren, dachten wij toen vrij positief over de Tempeliers.

De ridderorden speelden een belangrijke rol tijdens de kruistochten, die vanaf het einde van de 11de eeuw plaatsvonden, en zo'n tweehonderd jaar duurden. De geschiedschrijving over de kruistochten is lange tijd beïnvloed door het beeld dat werd neer-

gezet door de katholieke Kerk. Paus Urbanus II, die opriep tot de eerste veldtocht, sprak over een oorlog tegen de barbaren, en daarmee bedoelde hij de moslims. Inmiddels moge duidelijk zijn dat de kruistochten tot de grootste wandaden van de katholieke kerk behoorden. Toch deze hanger maar eens laten omsmelten.....

Zinnebeeld voor vrede

Jasper Radder

Een boekje met twee essays van Amos Oz uit 2004 verscheen in 2006 in het Nederlands, vertaald door Patty Adelaar, onder de titel: *Hoe genees je een fanaticus*. Oz begint met de constatering dat fanatisme een onderdeel is van de menselijke aard, wat betekent dat ieder van ons fanatieke trekken bezit – alleen verschillend in omvang – en dat hij wel ideeën heeft hoe het binnen de perken te kunnen houden, maar dat het genezen ervan vanwege het bovenstaande niet zal lukken. Door zijn jeugd in Jeruzalem in de veertiger jaren is Oz een deskundige in vergelijkend fanatisme geworden. Het wemelde er van zelfverklaarde profeten, verlossers en messiassen, wat zelfs kon uitlopen op een geestelijke stoornis die bekend staat als het ‘Jeruzalemsyndroom’: mensen krijgen een aanvechting waarna ze een moskee, een kerk of een synagoge in brand steken; anderen gaan naakt op een rotsblok staan profeteren. Oz bekend dat hij als kind in Jeruzalem zelf een gehersenspoeld fanatiekelingetje was. Vol eigendunk, chauvinistisch, doof en blind voor elke opvatting die afweek van het krachtige zionistische verhaal uit die tijd. Hij was een stenen gooiend kind, een kind van de joodse intifada. De eerste woorden die hij in het Engels leerde, naast yes en no, waren ‘*British, go home!*’.

In zijn roman *Panther in the den* uit 1995, beschrijft hij een jongen met de bijnaam Profi die zijn fanatisme kwijtraakt door een heimelijke vriendschap met een Britse brigadier. De jongen leert daardoor zijn zwart-witopvattingen los te laten. De prijs die hij daar-

voor betaalt is dat hij aan het einde van de roman een volwassene is geworden en dat een groot deel van het plezier, de fascinatie, de bezieling en de eenvoud van het leven is verdwenen. Bovendien wordt hij uitgescholden door zijn oude vrienden die hem een verrader noemen.

Naar aanleiding van dit verhaal merkt Oz op dat een verrader volgens hem iemand is die verandert van opvatting in de ogen van mensen die zelf niet kunnen en niet willen veranderen, die verandering haten en zich geen verandering kunnen voorstellen. Met andere woorden is, in de ogen van een fanaticus, iedereen die verandert een verrader.

Oz noemt zichzelf een deskundige in vergelijkend fanatisme. Als genezen fanaticus acht hij zich hiertoe gekwalificeerd. Hij vindt het hoog tijd dat in het onderwijs cursussen vergelijkend fanatisme worden aangeboden, want fanatisme is overal om ons heen. Hij bedoelt niet alleen overduidelijke uitingen van fundamentalis-

me en religieuze dweepzucht, maar ook de meer geciviliseerde vormen ervan, zoals anti-rokers, vegetariërs en pacifisten die ons hun opvattingen willen opdringen. Dat betekent niet dat iedereen die zijn stem tegen iets verheft een fanaticus is, maar dat de kiem van fanatisme altijd ligt in een onverzettelijke rechtheid in de leer. Tegelijkertijd zijn fanatici vaak sentimenteel: ze kiezen gevoel boven denken en zijn met name gefascineerd door hun eigen dood en de ‘hemel’ die op hen wacht met een eeuwigdurend geluk.

Conformisme en uniformiteit, de wens ergens bij te horen, zijn misschien wel de meest wijdverbreide, maar niet de meest gevaarlijke vormen van fanatisme. Ook het idealiseren van politieke of religieuze leiders, het vereren van charismatische individuen kan een wijdverbreide vorm van fanatisme zijn. De twintigste eeuw lijkt in beide te hebben uitgeblonken. Misschien wel het meest kwalijke effect van de globalisering noemt Oz de infantilisering van de mensheid: ‘de wereldwijde kleuterschool’, vol speelgoed en hebbedingetjes. In de negentiende eeuw hadden de mensen in de meeste delen van de wereld zekerheid over drie elementaire vragen: “Waar breng ik mijn leven door, waarmee verdien ik mijn brood en wat gebeurt er met me als ik dood ga?”. Het antwoord luidde: “In de omgeving waar ik geboren ben, met het beroep van mijn ouders of iets wat daarop lijkt en na de dood een betere wereld”. De twintigste eeuw heeft deze en andere zekerheden uitgehold en vaak zijn ze verloren gegaan. Het verlies van deze fundamentele zekerheden heeft wel-

licht gezorgd voor een ongekend sterk ideologisch bepaalde eerste helft van de twintigste eeuw, gevolgd door een uitermate egoïstische, genotzuchtige tweede helft.

De essentie van fanatisme ligt dus in de wens andere mensen te dwingen tot verandering. De gangbare neiging je buurman te verbeteren, je echtgenoot bij te schaven, je kind af te richten of je broer of zuster op het rechte pad te brengen in plaats van hen te laten zijn zoals ze zijn. De fanaticus is een grote altruïst. Hij is meer in jou geïnteresseerd dan in zichzelf. Hij heeft het beste met je voor: je ziel te redden, je te verlossen, je te bevrijden van zonde,

Amos Oz

dwaling, roken, geloof of ongeloof, je eetgewoonten te verbeteren of je stemgedrag te genezen. De fanaticus valt je voortdurend om de hals, omdat hij zoveel van je houdt, en anders grijpt hij je wel bij de keel, omdat je niet te verlossen blijkt.

Heel vaak begint zoiets in het gezin. Het start met de neiging je ter wille van geliefde naasten op te offeren.

Jezelf weg te cijferen om anderen gelukkig te laten zijn. Bij zelfopoffering speelt vaak mee dat je de begunstigen met een vreselijk schuldgevoel opzadelt, waardoor je hen kunt manipuleren of zelfs in je macht kunt krijgen.

Fanatici als Bin Laden haten niet alleen het Westen. Zij willen ook onze ziel redden, ons bevrijden van onze abjecte waarden: materialisme, pluralisme, democratie, vrijheid van meningsuiting, vrouwenbeweging, enzovoorts. Misschien was Bin Ladens rechtstreeks doelwit New York of Madrid, maar zijn uiteindelijke opzet was gematigde, pragmatische moslims in 'ware' gelovigen te veranderen, in zijn soort moslims. Er zal alleen vrede zijn als de wereld niet alleen tot de islam is bekeerd, maar tot de meest fundamentalistische, extreme en starre vorm van de islam. In wezen houdt Bin Laden van je: in zijn gedachtewereld was 11 september liefdewerk.

De strijd tussen Israëliische joden en Palestijnse Arabieren is geen godsdienstoorlog, geen klassenstrijd, geen botsing tussen waarden als culturen en tradities. Het gaat om niets anders dan een territoriaal conflict, over de pijnlijke kwestie van wie het land is, al doen fanatici van beide kanten erg hun best er een godsdienstoorlog van te maken. Het is een conflict tussen gelijk en gelijk, tussen twee uiterst krachtige, uiterst overtuigende aanspraken op hetzelfde kleine land. De oorzaak van dit conflict ligt volgens Oz in het Europees kolonialisme uit het verleden. Hij gelooft dat dit conflict alleen kan worden opgelost met behulp van een voor beide zijden pijn-

lijk compromis door het land te verde-len in een Israëliische staat en een Palestijnse staat, waarbij ook een definitieve oplossing gevonden moet worden voor de vluchtelingen van beide kanten en voor de heilige plaatsen. (Wie hier meer over wil lezen, verwijs ik naar het tweede essay in het boekje: *Tussen gelijk en gelijk*)

Oz gelooft onder allerlei voorbehoud dat verbeeldingskracht kan bijdragen aan het verwerven van een gedeeltelijke immuniteit voor fanatisme. Literatuur zou zo'n bijdrage kunnen leveren. Een eenvoudig recept bestaat hier natuurlijk niet voor, want er is ook veel literatuur in omloop die haat juist aanwakkert. Hij denkt daarbij aan Shakespeare. Elk extremisme, elke vorm van fanatisme eindigt bij hem in een tragedie of in een klucht. De fanaticus gaat bij hem dood of wordt uitgelachen. Ook Gogol kan helpen: hij laat zijn lezers op groteske wijze beseffen hoe weinig we eigenlijk weten, juist als we ervan overtuigd zijn voor honderd procent gelijk te hebben. Kafka laat ons zien dat er duisternis, raadsels en bespottung zijn, ook al denken we niets verkeerd te hebben gedaan. De Israëliische dichter Yehuda Amichai verwoordde het als volgt: 'Waar we gelijk hebben, kunnen geen bloemen bloeien'.

Gevoel voor humor kan een geneesmiddel zijn. Oz heeft nog nooit in zijn leven een fanaticus met gevoel voor humor meegemaakt en evenmin dat iemand met gevoel voor humor een fanaticus werd. Humor is relativisme, om jezelf kunnen lachen. Oz zou gevoel voor humor graag in een pilletje stoppen en dat fanatici dwingen te slikken, maar realiseert zich tegelij-

kertijd dat dit riekt naar fanatisme. Hij bepleit de noodzaak je in de ander in te leven, als je ruzie hebt, als je klaagt, juist als je voor honderd procent meent gelijk te hebben.

Hij realiseert zich ook dat hij met een klein verschil in DNA een joodse kolonist op de West Bank had kunnen zijn of een ultra-orthodoxe extremist.

Ik eindig met twee illustratieve verhalen van Oz:

Het eerste gaat over een vriend van hem die in een lange taxirit de bekende preek moest aanhoren van de chauffeur hoe urgent het is dat wij joden alle Arabieren doden. Hij vroeg daarop de chauffeur: 'Wie moet volgens u dan al die Arabieren doden? Wie moet volgens u die klus concreet klaren?'. De chauffeur dacht even na en zei: 'Ieder van ons moet er een paar voor zijn rekening nemen'. De vriend speelde het spel mee en zei: 'U krijgt een huizenblok in uw woonplaats Haifa toegewezen. U klopt op elke deur of belt aan en zegt: "Neemt u mij niet kwalijk, bent u een Arabier." en bij een positief antwoord schiet u deze neer. U werkt uw hele blok af en net als u naar huis wilt gaan, hoort u op een vierde verdieping een baby huilen. Gaat u dan terug om die baby dood te schieten? Ja of nee?' Het bleef een hele tijd stil en toen zei de chauffeur: 'Weet u, u bent een heel wrede man.' De strekking van dit verhaal is, zegt Oz, dat een fanaticus sentimentele trekken heeft en weinig verbeeldingskracht. Dit geeft hem hoop dat een injectie met verbeeldingskracht zou kunnen helpen.

Het tweede verhaal gaat over zijn grootmoeder die hem vele jaren geleden als kind uitlegde wat het verschil tussen joden en christenen is. 'Weet je, 'zei ze, 'christenen geloven dat de Messias al op aarde is geweest en dat hij op een dag zal terugkomen. De joden zeggen dat hij nog moet komen. Daardoor zitten we met al die woede, die vervolging, dat bloedvergieten, die haat. Waarom wachten we niet gewoon af tot de Messias komt en zegt: "Hallo, leuk jullie weer te zien", dan zullen de joden hun ongelijk moeten toegeven, maar als hij zegt; "Hoe maakt u het, leuk u te ontmoeten", dan moeten de christenen zich bij de joden verontschuldigen. In de tussentijd is het een kwestie van leven en laten leven.' Oz' grootmoeder was zonder twijfel immuun voor fanatisme.

Wilmieneke Koppe

Zinnebeelden

Dank voor het verzinnen van alle thema's.

We gaan het blad missen,

maar we kunnen veel exemplaren teruglezen

en zo hebben we samen geschiedenis geschreven.

Wie schrijft die blijft....

Wie leest, wordt wijzer...

Wie samen zingt, wordt optimistischer...

Wie samen bidt, voelt zich solidair...

Enzovoort....

God weet, komt het goed

Een rechtvaardige wereld,

Waar licht en liefde en inspiratie te vinden is...

gelijk een engel
zwevend tussen de wolken

is die groet voor mij

Haiku: Tini Haartsen – Slappendel
Beeld: Desirée van Keulen

Zinnebeelden in religies

Lia van der Laan

Welke zinnebeelden zijn er te vinden in de religies? In het christendom is het niet zo moeilijk om de Vader, de Zoon en de Heilige Geest af te beelden. Men kan in Rome, Florence en in talrijke andere steden en landen schilderijen bewonderen van mensen en gebeurtenissen uit de bijbel. Ook in Nederland. In vele huishoudens en kerken is een kruisbeeld te zien. Het kruis als zinnebeeld van de dood en opgestane Heer. En rond kerstmis staan er ontelbare stalletjes uitgestald als symbool van de geboorte van Jezus. In katholieke kerken staan nog beelden

van Maria en andere heiligen. In de protestantse kerken is dat verboden. Elk beeld wordt gezien als een afgod. Tijdens de beeldenstorm in 1566 zijn vele kerken gezuiverd van dit 'heidens' gebruik. Toch ziet men hier en daar in de protestantse kerk zinnebeelden terugkomen zoals een Icoon van Maria met Jezus op haar arm. Ook kinderbijbels zijn vaak rijk geïllustreerd. De bemiddelaar tussen G'd en mens is Jezus. In de katholieke traditie is Maria vaak de tussenpersoon, omdat zij Jezus gevraagd had water in wijn te veranderen. Alhoewel zijn tijd nog niet gekomen was, voldeed Hij toch aan haar vraag. Maar G'd? Hoe kun je Hem afbeelden?

In 1473 gaf paus Sixtus IV opdracht aan de architect Giovanni dei Dolci een kapel te bouwen met precies dezelfde afmetingen als de tempel van Salomo in het plaatsje Capella Sixtina. Na tien jaar, op 15 augustus 1483, werd de eerste mis er opgedragen. Het ligt nu in de huidige Vaticaanstad en is een museum geworden met vele Bijbelse taferelen. Er zijn prachtige fresco's te bewonderen van Michelangelo. Soms is een hand van G'd te zien die zich uitstrekt naar de eerste mens, of dat de hand de mens loslaat om zijn/haar eigen leven te beginnen. Kijken we naar de joodse traditie dan zijn zulke zinnebeelden verboden. In Exodus 20:4 staat: "Gij zult u geen gesneden beelden maken". In dit gebod verwerpt de Heer de aanbidding van afgoden. We behoren alle dingen te doen met het oog alleen gericht op G'd (Leviticus 95:4). Toch zijn er heel veel joodse schilders. In de Tweede wereldoorlog zijn er vele waaronder 25 bekende vermoord. Er is een prachtige bijbel met werken van Chagall. Maar hoe kun je de naam van G'd als zinnebeeld afbeelden? Allereerst de 4 letters die niet uitgesproken mogen worden, maar het is wel een zinnebeeld van G'd en wordt vertaald als 'Ik Ben'.

Lichtsymboliek komt in alle religies voor, alles wat van boven komt. Als

zinnebeeld van G'd, als teken van heiligheid en leven en als afkondiging van het goede. Bij Zarathustra of Zoroaster, de Iraanse profeet, is het licht de manifestatie van G'd. Hij vertegenwoordigt het goede, de wijsheid, de waarheid en het licht. De Koran noemt Allah 'Licht van de hemel en van de aarde'. Mozes moest zijn gezicht bedekken om G'd te ontmoeten, het Licht was zo fel dat zijn ogen het niet zouden verdragen. Ook vuur is het zinnebeeld van G'ds aanwezigheid. Zo werd Mozes' aandacht getrokken door een brandende braamstruik, die niet verteerde. Was het G'd zelf of Zijn bode (engel) (Exodus 3:1-6). In Exodus 13:21 gaat G'd het volk voor in de tocht door de woestijn als in een vuurkolom. Het

gebruikelijke woord voor vuur is in het Hebreeuws esj en dat komt in het Oude Testament 380 keer voor. Ook in het Aramees als esjsja in Daniel 7:11. Ezechiël en Jeremia hebben in hun Bijbelboeken het thema vuur vaak verwoord.

Als zinnebeeld van G'ds aanwezigheid vinden we in de synagogen en in de huizen van de joden een Menorah, een zevenarmige kandelaar. Het is een van de oudste symbolen en wijst naar het Eeuwige Licht van de wereld. Het wordt gebruikt bij speciale feesten en ceremonies. Op de 25ste van de joodse maand Kislev, dat is de 3de maand van het joodse jaar (een maand telt 29

Uit de *Ethica* Nicomachea van Aristoteles

(Stageira, 384 v.Chr. – Chalkis, 322 v.Chr.)

Marga Bakker

of 30 dagen), vindt het Chanoecka feest plaats. Deze maand valt ongeveer samen met de 2de helft van november en de 1ste helft van december in de gregoriaanse kalender. Chanoecka betekent inwijding, hier van de tempel. De tempel was al ingewijd, maar werd later veroverd door de Babyloniers. De Judeeërs waren weggevoerd, maar mochten na 50 jaar terug. Ze woonden onder allerlei andere volken. In Judea moesten ze toezien hoe de tempel ontwijd werd. Er werd door de Syrische koning een afgod van Zeus geplaatst en er werd een varken geslacht en geofferd. Na de herovering moest de tempel gereinigd worden. Ook de Menorah, de lamp die in het heilige deel van de tempel stond. Alles moest opnieuw worden ingewijd, maar er was een gebrek aan koosjere olie op één kruikje na. Toen gebeurde er een wonder. De zoektocht naar en bereiding van koosjere olie duurde acht dagen, maar al die tijd bleef het lampje branden. Dat is de achtergrond van het Chanoecka feest in de tempel. In de tempel is het licht G'd zelf. Op 25 december vieren de christenen dat het Licht in de wereld is gekomen. Het Licht als zinnebeeld van G'd.

De onderstaande tekst heb ik voorgelezen bij mijn laatste vergadering van Team Vieringen, ik wilde graag een filosofische gedachte ter overdenking meegeven. Ik heb me vanaf het begin van mijn studie Filosofie verbaasd over de blijvende waarde van veel wat Aristoteles in de *Ethica* heeft laten vastleggen, vandaar nu deze keuze.

‘Wat is het hoogste van alle goede dingen die we door ons handelen kunnen bereiken? Over de naam van dit goede is iedereen het wel ongeveer eens: zowel de velen als ook de meer ontwikkelden noemen dit goede ‘geluk’.’

Uit ‘*Het wonder van Betekenis*’ van Paul van Tongeren (uitgave 2021):

De psyche, de ziel of het “zelf” is dat wat een mens tot mens maakt, en dat is volgens Aristoteles op de eerste plaats de logos, en dan niet als zodanig, zeg maar als denken, maar ook op de manier waarop dat denken in het handelen en voelen doorwerkt. De optimale verwerkelijking daarvan gaat in ten minste vier richtingen:

- Zo ‘denken’ dat je echt inzicht verwerft;

- Zo handelen dat je met recht erkenning geniet;
 - Zo voelen dat je gevoelens niet met je op de loop gaan maar passen bij dat waardoor ze worden opgewekt;
 - Ervan genieten als je dat alles weet te realiseren.
- We zouden dat als volgt vanuit Aristoteles kunnen aanvullen en actualiseren. Geluk is: genieten van een optimaal ontwikkelde, verfijnde sensibiliteit; een rijk en subtiel gevoelsleven. Een wijze van handelen en leven waarin je de verbondenheid met andere mensen optimaal realiseert. Die verbondenheid bestaat op drie niveaus:
- met je meest beminden als **liefde**,
 - met degenen met wie je samenwerkt en samenleeft in een samenleving als **erkenning**, en
 - met alle mensen in de wereld als **solidariteit**.

En dat alles geleid door waarden waarvan je beseft dat je die niet kiest, maar dat die zich aan jou opdringen, waarin je gelooft, en waaraan je je toewijdt. Voor Aristoteles is geluk een mate van voortreffelijkheid. En voortreffelijkheid is geen emotie of vermogen, maar een innerlijke houding.

My eyes have seen the glory

Marcus Brutus (centurion)

Ze brachten hem in mijn werk-kamer naar binnen. Wat zag ik? Trillende handen, een glazige, naar binnengekeerde blik. Ik herkende dat, zo zien mijn soldaten eruit na een veldslag. Als ze zich, met bloed bespat, realiseren dat het ze hebben overleefd. Maar deze soldaat stond gewoon op wacht. Geen opstootjes, geen geweld. Een saaie dag eigenlijk. Vreemd. “Zet hem daar maar neer,” zei ik en wees op een lage stenen bank, “voordat hij flauw valt. En haal wat verwarmde wijn, hij ziet er verkleumd uit.” Hij dronk maar het kostte hem moeite. Door die bevende handen morste hij een deel van de wijn. “Sorry...” “Rustig aan” sprak ik zachtjes, “het komt goed.” Zo zaten we daar een tijdje in stilte. Toen legde ik mijn hand op zijn schouder. “Ben je eraan toe om me te vertellen wat er is gebeurd?” Hij slikte een paar keer. “Ik stond op wacht bij de hoofdboort, de morgendienst, zoals me was opgedragen.” Het was kil, ik verveelde me. Altijd die stroom van Jehodim op weg naar hun tempel. Hoe ze naar me kijken, of beter, hoe ze niet naar me kijken. Alsof ik lucht voor ze ben. Zijn ademhaling ging sneller, hij raakte geagiteerd. Ik kneept weer in zijn schouder en ging iets dichterbij zitten. “Rustig aan, Septimus, ik ben hier.” “Ik haat het als ze zo kijken, ik zou het liefst de botte kant van mijn pilum (speer) in hun gezichten stampen, heel hard. Ik erken het.” Ik rook zijn zure zweet, mijn hemel, wat is hij gestresst. “Ik weet het soldaat, die aanvechting kennen we allemaal in deze vervloekte stad.” Hij knikte. “Alles ging goed, echt, die Griekse handelaar kwam voorbij.” “Ah, Archelaos, onze grapjas...” “Ja, die. Hij riep, ‘He Kittim...’ je weet

wel, dat joodse woord voor ‘klote romeinen’... En ik deed toen alsof ik een wind liet.” Toen glimlachte Septimus even. Een goed teken. “Je weet wat ik altijd zeg, hè?” Hij zuchtte: “Ja centurion, dit mag ik nooit bij Joden doen, zo dicht bij hun heilige tempel, want dan breekt de pleuris uit...” “Goeie jongen ben je, en toen?” (Oh het trillen wordt weer heviger maar we moeten hier door heen.) “kom op man, zeg het me!” “Ik zag een echtpaar, zij zat op een ezeltje, met een baby. Haar man keek naar al dat goud en marmer en zei iets afkeurends.” “Wat dan?” “Dit is mijn huis, een huis van gebed, en jullie hebben er een rovershol van gemaakt.” “Een wijs man” zei ik, met lichte ironie. “En u weet hoe ik ben met kleine kinderen.” “Ja, een stoere vent, met een klein hartje.” Hij knikte. “En toen?” Ik hield ze tegen en vroeg op kalme toon: “Mag ik uw kindje even zien? Ik heb er thuis ook een en die heb ik al lang niet meer onder ogen gehad.” Haar man wou iets afwijzends zeggen maar zij kalmeerde hem. Ze sloeg haar sluier iets naar achteren en zei: “Mij geschiedde naar uw woord.” “Ik hoorde een noordelijk accent, Galilea vermoedelijk. Het werd opeens doodstil. Ze haalde de baby tevoorschijn. Ik stak mijn hand uit. En toen gebeurde het?” “Wat dan, viel iemand je aan?” “Nee, nee, dat is het niet. U snapt het niet! Ik.... Ik verdween.” “Huh?” “Ik kan het niet anders uitleggen. Ik keek naar dat kleine gezichtje en ik verdween, ja, in wat eigenlijk? Hij zuchtte en keek me bijna smekend aan. “Belooft u me dat u me niet zult uitlachen?” Ik knikte. “Ik verdween in liefde...” (nog meer trillen en veel tranen).

Later zat ik alleen in mijn werkkamer

aan zijn ziekteverslag te schrijven. Gek word je soms van al dat papierwerk. Het is me duidelijk, Septimus is voorlopig niet in staat om te werken. Als ik naar de uiterlijke symptomen kijk dan denk ik dat hij een onderdrukt oorlogstrauma heeft. Daar lijkt het verdomd veel op. Maar ik weet het niet, het voelt anders. Toen hij de kamer half ondersteund verliet, pakte hij opeens mijn arm. En door zijn tranen heen lachte hij naar me. “Centurion, all is well, and all shall be well...” Mijn mond viel open, nog nooit heb ik hem zo iets horen zeggen. Ik weet het, ik ben een cynische ouwe kerel, maar dit greep me aan. Meer dan me lief is. Wat is hier gebeurd? “My eyes have seen the Glory of the Lord!”

Blue X-mas

Poes

Vroeger was er nog geen straatkattenpastoraat en zeker geen driegangenmenu vlak voor de Kerst plus een doggybag toe. Zeker geen kat in de zak! We dronken alleen regenwater, maar we hadden allemaal een kerstkater, die begon als de blaadjes van de bomen waren gevallen. Ik ben van nature heel lief, maar trekt men aan mijn staart, dan schop ik als een paard. Mijn bijnaam was Hulk, naar die meneer, die zijn emoties niet de baas kon en iedere keer groen van woede werd. Kijk, als je mij op mijn katerziel trapt, dan bijt ik van me af. Kleine katjes trappen op het kleed en grote katten trappen op je ziel.

Klavertje vier

Het straatleven is hard. Elkaar in de haren vliegen. Elkaar vliegen afvangen. In de strijd om het bestaan verloor ik mijn linker hoektand boven. Mijn slechte gebit komt door die tijd. Ik raakte de helft al kwijt. Het waren tropenjaren en je weet: die tellen dubbel. We waren met z'n vieren: Rooie, Streep, Zwartje en ik, Zwartwit. Ze noemden ons Klavertje Vier. We hadden samen op de kattenschool gezeten tot de onvrede uitbrak. Had één van ons een zere poot, dan hoefde hij niet op jacht. Want we deelden onze buit. Wij verzonnen de lekkerste recepten met elkaar. Zo hielden we de moed erin. Het is een overlevingsstrategie. Het werkt.

Gebed

Ik vouwde elke avond mijn pootjes en bad om eten: "Het hoeft niet lekker te zijn, als het maar veel is!" Deed jouw vader dat ook? Was hij ook een straatkat? Waarom huil je nu? Je moet niet

om mij huilen, daar kan ik niet tegen... Ik kijk nooit meer achterom. Ik kijk alleen nog vooruit. Ik kan niet voorkomen dat de vogels van verdriet overvliegen, maar ik kan wel zorgen dat ze geen nesten in mijn haar maken. Het is toch geen gezicht als een koolmees op mijn kop zit? Dan heb ik liever een koolmees in mijn bek... Klein grapje, moet kunnen. Ik mag er toch wel over fantaseren?

Blue X-mas

Via het straatkattenpastoraat ontmoet-

ten wij elkaar. Het kwam door dat blij blikje, dat je doneerde. Je bent zo'n lieve tweevoeter! Kerst vieren we voortaan altijd samen. Dit jaar nam je wel een heel lange aanloop, vond ik. Toen de zomerzon nog scheen, serveerde je mij al elke drie dagen Kalkoenpaté met Kip en Garnaaltjes. Jouw motto: 'reculer pour mieux sauter.' Ik zeg steeds miauw voor mieux. Maar het is Frans voor

'tijdelijk teruggaan om beter te kunnen springen'. Vanuit mijn ooghoeken zie ik je bezig met bloemen. Ze veranderen van kleur. Ik vind alles goed. Bloemen mogen blauw worden. Maar niet je ziel. Nooit meer een blauwe Kerstmis voor ons!

Verteld door Poes [rechts onder in boekenkast], die een kater is, opgeschreven door
Monique van der Gaag

Alleen of eenzaam

René Fraters

“Jesus was the most alone man on the planet. Why was he alone? Because nobody really knew what he was talking about....”
(Adyashanti)

“Al het leed van de mensen spruit hieruit voort dat ze niet rustig [alleen] in hun kamer kunnen blijven.”
(Blaise Pascal)

Het thema voor deze aflevering is Zinnebeelden. Dat woord en zijn betekenis moest ik even opzoeken. Want ik wist het niet precies. Wat zegt Wikipedia?: Een concreet figuur waarmee een abstract begrip zoals een natie, een gevoel, een ideaal wordt verbeeld. En tijdens dezelfde middag luisterde ik naar een lezing van Adyashanti, een advaita leeraar. Hij zei dat Jezus de man was op de planeet die het meest alleen was, toen gebeurde er iets in mijn hoofd. En ik wist, hier komt een verhaal. Waar wil ik het over hebben? Wel, over het verschil tussen **alleen** en **eenzaam**. Het probleem zit hem natuurlijk in het woord alleen. Voor veel mensen is dat een bedreigend woord, het doet ze denken aan

*Jezus tussen zijn leerlingen,
Rembrandt, ets*

moeizame eenzame momenten. Maar er is een groot verschil tussen alleen en eenzaam. Het ene is neutraal geladen en het andere is triest, verdrietig. Iets wat we zo graag willen vermijden.

Alleen. Proef dat woord maar eens.

Wat gebeurt er met je? Welke beelden komen er bij je op? Ik denk dat wij allemaal momenten kennen van diep geluk. Een nieuwe liefde, je droombaan die je onverwacht kreeg, een diep inzicht, dat soort dingen. En als je dan alleen op een bankje in het park zit, is dat dan een probleem? Hell, no! Je zit in je eentje te genieten, na te zinderen van het gebeuren. Er gebeurt niets vervelends met je als je daar zo zit. En zo was het ook met Jeshoea ben Joseef. Hij heeft net een verpletterende ervaring gehad in het water van de Jordaan. Alle grenzen tussen hem en zijn Vader zijn weggefallen. Alles wat hem is aangepreft of waar hij dacht in te moeten geloven is verdwenen. Het is als een bliksemschicht bij hem ingeslagen. En dan loopt hij de hete woestijn in, de verlatenheid. Hij zoekt doelbewust het alleen zijn op. Het is allemaal zo heftig, wat is hier gebeurd. Hij heeft tijd nodig om het te verwerken. En dan werkt het alleen zijn genezend. Weg van alle ruis en geklets. Ja, hij duikt onder in de stilte. Nu gaan we naar het **zinnebeeld** dat bij me opkomt, Jeshoea is omringd met zijn leerlingen. Daar zijn duizenden afbeeldingen van gemaakt. Het staat voor het openstaan voor wijsheid. Maar er zit iets heel ambivalents in dit zinnebeeld. Want het geeft een ideale situatie weer. De discipelen zijn vol aandacht voor de boodschap. Ontvankelijk. Maar wat lezen we in de evangeliën? Jeshoea ergert zich hevig

aan zijn volgelingen. “Snappen jullie het nog niet?” Ze vallen in slaap. Ze ruziën over wie er naast hem mogen zitten. Hij wordt er niet goed van. En op het einde gaan ze er allemaal vandoor.

Toen Adyashanti zei hoe alleen Jeshoea was, trof me dat zeer. En het klopt, ga maar na. Hij is van zijn hoofd in zijn hart aanbeland en daar zit hij dan met leerlingen die allemaal nog zo gigantisch in hun denken gevangen zitten. Hij doet van alles om ze tegemoet te komen. Hij spreekt in parabels. Hij gebruikt beelden uit de natuur en hun dagelijks leven. Hij zet al zijn mogelijkheden in. Tot zover het maar mogelijk is, daalt hij af naar hun niveau. Dat doet hij uit liefde. Als een ouder die telkens zijn hand uitstrekt naar een wankelend kind. En hij is zich zo bewust van hun situatie. Ze zijn als angstige schapen.

Zie hem aan. Jeshoea is alleen, zo glorieus alleen. Alles van hem, zijn houding, zijn uitstraling, zijn woorden stralen zijn ware staat uit. Maar daar te staan en te merken dat ze het niet begrijpen, dat ze hem niet kunnen volgen. Het moet hem soms eenzaam hebben gemaakt. Je wilt al je schatten zo graag overdragen maar ze snappen het niet. Ja, dat moet het verborgen leed in zijn leven zijn geweest.

“Jesus was the most alone man on the planet.”

Toename van religieuze ervaringen

Cor van Bree

Kort geleden kwam mij een interessant artikel in de Neue Zürcher Zeitung (van 26 augustus 2023) onder ogen, geschreven door twee theologische onderzoekers aan de universiteit van Bern: Stefan Huber en Isabelle Noth. Ze onderscheiden in de godsdienstsociologie twee benaderingen. De eerste benadering richt zich op de institutionele religiositeit. Wat deze vorm van religiositeit betreft is er een duidelijke en nog steeds groter wordende breuk in de traditie te constateren: de kerkverlating. De tweede benadering richt zich op de individueel ervaren religiositeit. Daarbij ligt het anders: individuen krijgen nog steeds religieuze ervaringen die ze een plaats in hun leven moeten geven. Onderzoekers spreken zelfs van een spirituele revolutie. Met beide vormen corresponderen vaak verschillende onderzoeksmethoden: de kwantitatief-statistische, bijvoorbeeld: hoe vaak gaat u nog naar de kerk?, en de kwalitatieve door middel van kleine steekproeven: wat hebt u nu precies ervaren? Van spirituele ervaringen geven de auteurs voorbeelden: de ervaring één te zijn met de kosmos, de niet-lichamelijke aanwezigheid ervaren van geliefden, het gevoel in een bedreigende situatie bewaard te worden. In een grote enquête volgens de eerstgenoemde methode wordt ook naar zulke ervaringen gevraagd. De uitkomst, niet alleen in Zwitserland maar ook in Duitsland, Oostenrijk en Frankrijk, is dat mensen aan de ene kant minder gaan bidden maar aan de andere kant meer religieuze ervaringen krijgen. Ontkerkelijking betekent dus niet dat mensen minder religieus worden. Dat

vraagt ook om politieke en maatschappelijke reacties omdat religieuze wildgroei een voedingsbodem voor extremistische of op z'n minst intolerante ideologieën kan zijn. Er moeten "Deutungsräume" (ruimten voor zingeving) zijn waarin mensen hun religieuze ervaringen een plaats kunnen geven. Dat geldt in het bijzonder voor mensen die zich in een existentieel moeilijke situatie bevinden, bij-

voorbeeld in ziekenhuizen en gevangenissen. Ook is het nodig om de betreffende thematiek op de scholen aan de orde te stellen. De kerken (in de liberale samenlevingen) hebben met de nodige zelfkritiek geleerd hoe ze zich tot zulke situaties moeten verhouden; maatschappij en politiek kunnen erop terugvallen. De kerken moeten vrije ruimten bieden waarin mensen niet alleen religieuze ervaringen kunnen opdoen maar ook op alternatieve bronnen kunnen teruggrijpen waarin mens en wereld betekenis krijgen. De pastor (voor zover dat nog het geval is, vB) is dan niet meer de

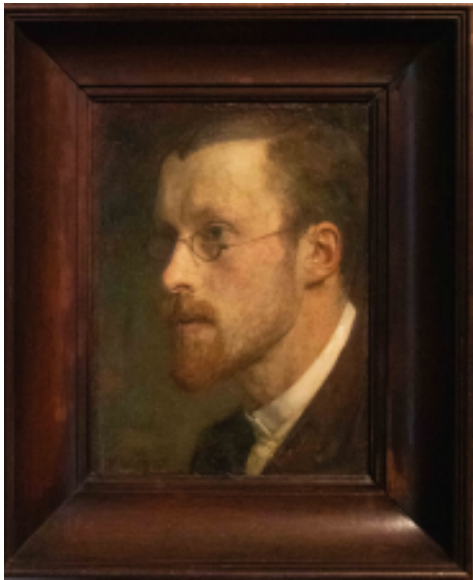
elitaire geleerde en bewaker van de goede zeden met een exclusieve maatschappelijk status. Zij/hij is veel meer degene die niet alleen geleerd heeft om boeken en teksten te lezen maar ook, gevormd door religiepsychologie en religiesociologie, mensen kan "lezen". Alleen dan kan zij/hij in de religieuze werelden waarin de mensen tegenwoordig leven, een rol spelen. Ten slotte. Boven het artikel wordt een en ander als volgt samengevat: Het narratief van de neergang van de kerken brengt ons op een dwaalspoor. Spirituele ervaringen zijn namelijk een bron van religieuze die niet afhangt van socialisatie en kerkelijkheid. Waar ligt hier dus de toekomst?

(De genoemde enquête is de Religionsmonitor van de Bertelsmann-Stiftung die sinds 2007 in 23 landen wordt afgenomen.)

Uit de kunst....

Jasper en Mariet Radder

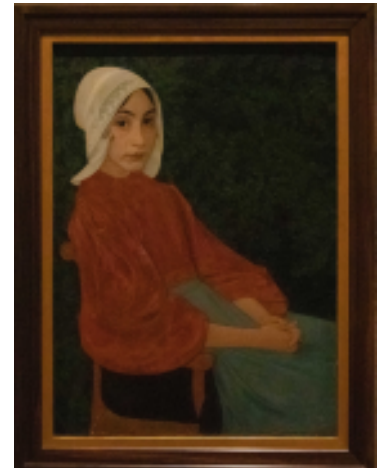
In juli jongstleden bezochten wij in het Dordrechts museum de expositie: 'Het oog van Jan Veth' (1864-1925), een ons onbekende, Dordrechtse schilder van levensechte portretten van familie, vrienden, politici, wetenschappers en kunstenaars rond 1900.

Zelfportret

zijn zussen Cornelia, Clara en Johanna

Karen

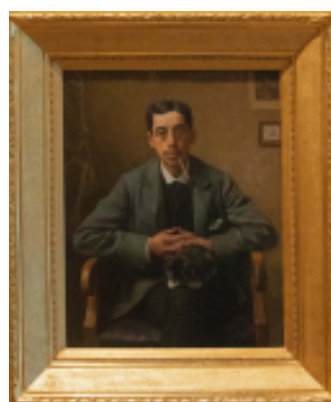
De afgebeelde personen kijken je indringend aan en houden je blik gevangen. Als je 'het' hebt gezien, blijft 'het' je bij.

Een portret van Veth heeft bijna altijd die grondigheid, die intensiteit, die nergens aflatende belangstelling voor de poserende (NRC 23 februari 2023).

In Veth's eigen woorden: hij wil de innerlijke persoonlijkheid blijvend naar voren halen door een eerbiedig blootleggen van het waarachtige samenstel en de verborgen wezenstrekken.

Prof. Johannes Petrus Kuenen

Arnold Aletrino

Davida Wilhelmina Hacke

Feddema actueel

Conflicten en hun diepere achtergronden

Hans Feddema

Bijna elk conflict heeft een he-
laas wel eens vergeten achter-
grond of diepere oorzaak. In
het conflict tussen Rusland en Oekraïne
is die achtergrond dat het laatstge-
noemde land van 1919 tot 1989 lid
van de Sovjet-Unie was (en daarvoor
onderdeel van Rusland) en dat in 2014
Oekraïne in de Krim-kwestie in de
ogen van Rusland niet meewerkte, en
eerder de zijde van West-Europa koos.
Of West-Europa de zijde van Oekraïne,
iets wat trouwens net als ook onze
wapensteun aan dit begrijpelijk ook,
meetelt in een enigszins weer opleven
van de Oost-West-tegenstelling.
In of bij de nare, bloedige en alom
terecht veroordeelde terreuraanslagen
op 7 oktober van Hamas uit Gaza
speelde zeker ook een diepere achter-
grond. Om te beginnen al bij de
antisemitische geschiedenis tot en met
de holocaust die vele westerlingen
nogal wat schuldgevoel geeft en bij de
Joden het verlangen naar een eigen
staat, het liefst overigens in het
Midden-Oosten (Palestina), waar ze
ooit vele eeuwen terug woonden in
wat ze zien als hun heilige land.
Zo ontstond het land Israël met helaas
vanaf het begin een conflict met de
Palestijnen die daar wonen en zich
daarom de eigenaar van dat stuk
grondgebied zien. Ziedaar de achter-
grond van dat conflict, waarin trou-
wens Engeland, dat daar
gekoloniseerd heeft, de joden steunde.
Helaas hebben zij en ook andere Eu-
ropeanen niet gewaarschuwd een deal
te sluiten met de huidige bewoners
van dat gebied. De Israëliërs waren
door hun verblijf in het Westen meer
ontwikkeld dan de Palestijnen en al
gauw was er sprake van een redelijk

ontwikkelde staat. De fout die ze
echter maakten en hun Europese
vrienden helaas ook, is dat Israël en
West-Europa er niet toe kwamen om
de oorspronkelijke bewoners dus de
te doen via het delen van het gebied.
Het gevolg was dat de beide volken in
dat gebied op elkaar gingen neerkij-
ken, elkaar hoe dan ook steeds meer
uit de weg probeerden te gaan en op
een gegeven moment elkaar gingen
haten, ja ook zo nu en dan geweld
gingen aandoen, zij het aan de Israëli-
sche kant meer op basis van politiege-
weld dat door Israël nodig werd
geacht en dat in Palestijnse staten
minder voorkomt, althans niet in deze
vorm.

Ja, door dat kolonisten- en politiege-
weld op de Westbank voelen de Pales-
tijnen zich als voorheen Zuid-Afrika
in apartheid en bezet gebied. Deze
achtergrond vraagt dringend om zo
mogelijk via Israël te komen tot een
tweestatenoplossing. Indien daar niet
aan gewerkt wordt, zal dat blijvende
haat en oorlog geven, die bovendien
ook andere Arabische staten daarin
zou kunnen Iran. We tonen de meeste
liefde voor Israël als wij in het Westen
en Israël zelf hieraan werken. Het is
ook van belang dat Israël in vrede kan
leven met haar buurland. Ook dat is
van belang voor vrede met de Palestij-
nen. Het zal niet gemakkelijk zijn een
stukje Israëliësch gebied af te staan aan
de Palestijnen, maar ik denk dat het de
enige oplossing is om in vrede met
elkaar en met de Arabische burens te
leven. Het vechten in Gaza dient uiter-
aard te stoppen. Of Netanyahu daar-
voor de juiste premier is, is de vraag,
maar vergeven en ook zelfvergeving
lijkt hier ook een spirituele weg.

Overleg met Iran, dus dialoog, lijkt bij
dit alles voor Biden dan ook een bete-
re weg dan oorlogsschepen te sturen
naar de regio.

PS Na het schrijven van deze column
kwam vanuit het Midden-Oosten het
bericht over een wapenstilstand tussen
Israël en Hamas en tevens een vrij-
lating van gevangenen aan beide
zijden. Kan dit het begin zijn voor
vredesonderhandelingen tussen Israël
en de Palestijnen, waarbij tevens ge-
praat wordt over enig herstel van de
grondfout van Israël bij haar stichting
om nu de Palestijnen nu ook of nog
steeds een eigen staat of staatje te
gunnen op het betreffende gebied, bijv
op de Westbank? Door zo samen te
werken aan een diepere achtergrond
kan immers een verzoening tot stand
komen tussen beide partijen.

PS Inmiddels is het staakt-het-vuren
helaas weer ten einde, ook al zijn er
gelukkig wel over en weer gijzelaars
en gevangenen vrijgelaten. Buurland
Qatar speelde daarbij een erg goede
rol. Het is te hopen dat dit land niet
aarzelt verder te bemiddelen, nu in de
richting van verzoening tussen Israël
en de Palestijnen. Vrede kan er tot
stand komen als Israël haar grondfout
bij de oprichting van de staat erkent
door de Palestijnen ook een staat en
dus een eigen stuk grondgebied toe te
staan.

Het gedicht van ...

Wim Schouten
tot slot

Een deur gaat dicht

Met dit gedicht.

Maar er blijft zicht

Op een nieuw licht.

Waar het niet gaan kan, kruipen lichten

Als mensen op elkaar zich richten.

Soms moeten oude deuren dicht

Om plaats te maken voor nieuw licht.

Wat ooit als nieuw werd opgericht

Gaat daarom dicht met dit gedicht.

Wim Schouten